

Fábry Valer: Mezőgazdasági-szövetkezeti jog (Zemědělsko-družstevní právo)
Praha, 1956, a Csehszlovák Tudományos Akadémia kiadója, 510 p.

MÁRKUS FERENC

A Csehszlovák Tudományos Akadémia gazdasági és jogi szekciója az 1953. április határozatában kimondotta, hogy a mezőgazdasági-szövetkezeti jogot a csehszlovák jogrendszer különálló ágazatának kell tekinteni. Ez a határozat az elé a feladat elé állította a csehszlovák jogtudományt, hogy dolgozza ki e jogágazat rendszerét és oldja meg az ezzel kapcsolatban keletkező összes elméleti kérdéseket. Fábry 1956-ban megjelent munkája azt mutatja, hogy a csehszlovák jogtudomány ezt a feladatot sikeresen megoldotta. E munka jelentős állomása a csehszlovák mezőgazdasági-szövetkezeti jog fejlődésének, mert egységes rendszerbe foglalja a csehszlovák mezőgazdasági-szövetkezeti jog valamennyi szabályát és megfelelően oldja meg a mezőgazdasági szövetkezetek építése során keletkező bonyolult és sokrétű társadalmi és gazdasági viszonyokkal kapcsolatos összes problémákat. Szerző tudatában van annak, hogy a jogtudomány csak akkor fejlesztheti alkotó módon a mezőgazdasági-szövetkezeti jogot, ha megfelelően megvilágítja és kritikailag elemzi a vonatkozó joganyagot, általánosítja a gyakorlat eredményeit és feltárja az új rendezést megkövetelő gazdasági viszonyokat a falun. Fejtegetéseit a marxista—leninista elméletre alapítja, és nincsen a csehszlovák mezőgazdasági-szövetkezeti jognak egyetlen olyan problémája sem, amelyet részletesen ne tárgyalna és amellyel kapcsolatban a csehszlovák viszonyoknak megfelelő megoldást meg ne adná. E munka értékelése során nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a jogterületen a csehszlovák viszonyok sokban hasonlítanak a magyar viszonyokhoz, tehát a munkában adott megoldások sokban elősegíthetik a mi problémáink megoldását is.

A munka e jogágnak a szerző által megadott rendszeréből kiindulva tizenhét fejezetre osztva tárgyalja a mezőgazdasági-szövetkezeti jog kérdéseit. Ebből az első öt fejezet az elméleti részt alkotja, a további fejezetek pedig a tételes jog elemzésével foglalkoznak. A tételes joggal foglalkozó anyagot is két részre lehet osztani, éspedig a szövetkezet belső viszonyaival foglalkozó részre és a gépállomás, valamint a mezőgazdasági szövetkezetek állami irányításának kérdéseit vázoló utolsó két fejezetre.

Az első fejezet „A mezőgazdaság kollektivizálásának marxista—leninista elmélete — a mezőgazdasági-szövetkezeti jog tudományos alapja” cím alatt a kollektivizálás elméletének legfontosabb kérdéseit tárgyalja, abból kiindulva, hogy a kollektivizálás fejezi ki a falu szocialista építésének gazdasági feltételeit és útját, és így ez a mezőgazdasági-szövetkezeti jog alapja.

A második fejezet a mezőgazdasági-szövetkezeti jog tárgyát és rendszerét világítja meg. Itt találjuk a mezőgazdasági-szövetkezeti jogviszony kérdésének kifejtését, ami az alapja annak, hogy a mezőgazdasági-szövetkezeti jog különálló jogággá vált. A szerző ebben a fejezetben világítja meg a mezőgazdasági-szövetkezeti jog mint különálló jogágazat fogalmát és itt foglalkozik e jogágazat rendszerének kérdéseivel.

„A mezőgazdasági-szövetkezeti jog szabályai” című harmadik fejezet vázolja a mezőgazdasági-szövetkezeti viszonyokat szabályozó jogszabályok sajátosságait és megadja a mezőgazdasági szövetkezeti jog alapvető szabályának, a Mintaalapszabálynak a jellemzését. Ehhez kapcsolódik „A mezőgazdasági-szövetkezeti jog alapelvei” című negyedik fejezet, amely felvázolja azokat az alapelveket, amelyek a csehszlovák mezőgazdasági szövetkezetek egész építését áthatják és a mezőgazdasági-szövetkezeti jogszabályaiban maradéktalanul érvényesülnek.

Az elméleti részt „A mezőgazdasági-szövetkezeti jog fejlődése” című, ötödik fejezet zárja be.

A további fejezetek — amint már említettem — a tételes jogi anyaggal foglalkoznak, éspedig a következő sorrendben: az egységes mezőgazdasági szövetkezetek

keletkezése, az egységes mezőgazdasági szövetkezetek földje; az egységes mezőgazdasági-szövetkezeti tulajdon, az egységes mezőgazdasági-szövetkezeti tagság, az egységes mezőgazdasági szövetkezet gazdasági termelő-tevékenysége, a munka megszervezése az egységes mezőgazdasági szövetkezetekben, a jövedelem felosztása, a munka díjazása, az egységes mezőgazdasági szövetkezetek igazgatási szervei, a háztáji gazdaság, a gép-állomások és kapcsolataik a szövetkezetekhez, az egységes mezőgazdasági szövetkezetek állami vezetésének jogi szabályozása.

A mű tartalmának és az általa adott rendszernek vázlatos ismertetése után, e rövid ismertetésen belül nincs lehetőségem arra, hogy e munka által felvetett valamennyi problémával és megadott vonatkozó megoldással foglalkozzam, mégis érintenem kell egynéhány olyan kérdést, amelyek megítélésem szerint jelentősek és elméleti szempontból érdeklődésre tarthatnak számot.

Az első ilyen kérdés a mezőgazdasági-szövetkezeti jogviszonnyal kapcsolatos, azaz az a kérdés, hogy csupán a szövetkezetben belüli viszonyokat lehet-e ilyen jogviszonynak tekinteni, avagy kiterjedhet a szövetkezeti jogviszony a szövetkezet külső viszonyaira is. Amint ismeretes, ez a probléma a szovjet irodalomban is vitás. E kérdésben a szerző a következő helyes megállapítást teszi: „... Úgy vélem, hogy nagyon nehéz olyan kritériumot találni, amely kellő módon indokolttá tenné azt, hogy a szövetkezet külső viszonyait mezőgazdasági-szövetkezeti jogviszonynak tekintsük, ez utóbbiak ugyanis túlnyomó részben közigazgatási jogiak, polgári jogiak stb. Ez azonban nem gátol meg bennünket abban, hogy felvegyünk a mezőgazdasági-szövetkezeti jogba mint a jog különálló ágazatába a szövetkezet külső kapcsolatait szabályozó és az egységes mezőgazdasági szövetkezetek állami vezetésével összefüggő olyan szabályokat is, amelyek belső viszonyaival szoros kapcsolatban állnak és azokkal együtt a mezőgazdasági-szövetkezeti jog valamely intézményét alkotják” (30. o.). Ez a megállapítás — bár egy kicsit szűkebben szabja meg a mezőgazdasági-szövetkezeti jogviszony körét — lényegében megfelel a kolhozjog 1955. évi szovjet tankönyvében foglalt következtetéseknek.¹

A mezőgazdasági-szövetkezeti jogszabályok sajátosságainak vázolója során a szerző részletesen foglalkozik az ajánlásokkal. Kimutatja, hogy itt is jogszabályokról van szó. Nem kétséges, hogy a kormány direktívákban is megszabhatná a szövetkezetek számára az ajánlásokban foglalt kötelezettségeket, de ha a meggyőzés helyett az utasítás útjára lépne, ez ellentétben állna a kollektívizálás elméletével és a mezőgazdasági-szövetkezeti jog elveivel. Az ajánlás jellegű szabály általánosan kötelező volta abban nyilvánul meg, hogy a szövetkezetek az ilyen szabályokat sem sérthetik meg. A szövetkezeti szerveknek az ilyen ajánlásokba ütköző intézkedéseit jogelleneseknek kell tekinteni. Ebből következik, hogy az ilyen ajánlásokat nem lehet a polgári jog diszpozitív jellegű szabályaihoz hasonlítani. Az ajánlások jogi jellegének tisztázása a mi számunkra is komoly jelentőséggel bírna, annál is inkább, mert e kérdésben az egyetemeken tansegéd-leként használt jegyzet nem a fentebb kifejtett álláspontot vallja.² Megjegyzem, hogy véleményem szerint ebben a kérdésben a szerző álláspontja a helyes, és e kérdésben a fentebb említett szovjet tankönyv is ezen az állásponton van.³

A munka egyes fejezetei közül külön kell foglalkozni „Az egységes mezőgazdasági szövetkezetek földje” című hetedik fejezettel. Ebben a fejezetben a szerző a legapróbb részletekig megvilágítja azokat a rendkívül sokrétű jogviszonyokat, amelyek alapján a szövetkezetek egységes földtömege kialakul. Amint ismeretes, a szövetkezet egységes földtömege különböző részekből tevődik össze, s e részek mindegyikére más és más jogi szabályozás hatályos. Rendkívül tanulságos és hasznos e kérdések együttes megvilágítása és a tételes jognak megfelelő helyzet tisztázása, annál is inkább, mert e téren a Szovjetunióban más a helyzet, s a népi demokratikus országok e kérdések tisztázásánál nem támaszkodhatnak a szovjet jogtudomány eredményeire.

¹ *Kolhozjog.* (N. D. Kazancev, I. V. Pavlov, A. A. Ruszkol szerk. alatt.) Goszjurizdat, Moszkva 1955. A 21. oldal a következő megállapítást tartalmazza: „Láthatjuk, hogy a kolhozjog által szabályozott társadalmi viszonyok köre jelentős mértékben szélesebb a kolhozon belüli viszonyoknál. A kolhozjog mint a szovjet szocialista jog ága, szabályozásával felölel a kolhozok és az államigazgatási szervek között egész sor viszonyt is ...”

² Ld. *Mezőgazdasági jog.* (Egyetemi jegyzet.) 1954. II. rész. (Szerk. Földes Iván.) Jegyzetellátó, Budapest, 1954. 194. o.

³ A fenti tankönyv a 108. oldalon a következőket tartalmazza: „A kormány határozataiban foglalt ajánlások, miként a közvetlen előírások is, az emberek magatartásával kapcsolatos állami akaratot fejezik ki, és ezért jogi normák.”

Az egész munkában kiemelkedő helyet foglal el az egységes mezőgazdasági szövetkezetek szocialista tulajdonával foglalkozó nyolcadik fejezet. Bár a szerző e fejezetben a tőteles jogi helyzet feldolgozását tűzte maga elé célul, e fejezet is sok olyan megállapítást tartalmaz, amelyek elsősorban elméleti szempontból érdekesek. Így többek között megállapítja a szerző, hogy a polgári törvénykönyv bevezette a csehszlovák jogrendszerbe a szocialista tulajdon két formáját, de nem adhatott választ mindazokra a vagyoni jogi jellegű kérdésekre, amelyek a szocialista tulajdon szövetkezeti formájával kapcsolatban felmerülnek. Nem tehetette ezt meg, mert az egységes mezőgazdasági szövetkezet és a szövetkezeti tag között a szövetkezeti tulajdon alapján létrejövő viszonyok sajátos jellegű, mezőgazdasági-szövetkezeti jogviszonyok, amelyeket részletesen a mezőgazdasági szövetkezeti jog szabályoz. Ebből a szempontból igen fontos a csehszlovák polgári törvénykönyv 110. §-ának rendelkezése, amely kifejezetten lehetővé teszi a kollektívizálás során keletkező viszonyoknak specifikus szabályokkal való rendezését. A polgári törvénykönyvnek a mezőgazdasági földterületek tulajdoni viszonyaira vonatkozó rendelkezései csupán szubszidiaris érvénnyel bírnak. Így tehát a mezőgazdasági-szövetkezeti jog szabályai, a polgári jog rendelkezései mellett, az egységes mezőgazdasági szövetkezetek vagyoni jogi viszonyainak eldöntése szempontjából rendkívüli jelentőségűek (162. o.).

A szövetkezeti tulajdont tárgyaló fejezeten belül még számtalan egyéb kérdést is érinthetnék, de sajnos az ismertetés jellege ezt nem teszi lehetővé. Meg kell még emlékezni azonban az egységes mezőgazdasági szövetkezetek állami irányításával foglalkozó utolsó fejezetről. Ezen belül is csak egy kérdést kívánok röviden érinteni, és pedig az állami vezetés és a szövetkezeti demokrácia közötti kapcsolat kérdését.

Az államigazgatási szervek — állapítja meg a szerző — nem gyakorolhatják a szövetkezet egyes szerveit megillető jogokat. Ugyanakkor nem tűrhetik azt, hogy a szövetkezeti vezetés alkalmatlan vagy kártevő legyen. A szövetkezeti demokrácia hangsúlyozásánál azonban gyakran a másik végletbe csapnak át. Ez annak a helytelen képzetnek a következménye, hogy a szövetkezeti demokrácia kizárja a szövetkezet irányítását az állami szervek részéről. A szövetkezetek állami vezetése nincsen ellentétben a szövetkezeti demokrácia elvével, hanem éppen ellenkezőleg, annak olyannak kell lennie, hogy biztosítsa a szövetkezet és a szövetkezeti termelés mindenirányú fejlesztését és a szövetkezeti demokrácia felvirágzását a szövetkezet saját választott szerveinek a vezetése alatt (473—474. o.).

A népi demokratikus országokban folyó szocialista építés fontos területe a falu szocialista átépítése. Az e téren végzett munka zökkenőmentességét és eredményeit nagymértékben segíthetik elő a jogtudomány dolgozói azáltal, hogy a kialakuló új viszonyokat és az azokkal kapcsolatos elméleti problémákat megfelelően megvilágítják. Fábry Valer munkája olyan munka, amely ezt a feladatot a csehszlovák viszonyokra tekintettel kiválóan megoldotta. A fejlődés hasonlósága folytán a munkából sokat meríthetnek a többi népi demokráciák jogtudósai is, s így ez a munka a mi szocialista építésünket is segíti.